

JAN ÖSTERBERG

Hur många tolkningar har "Macbeth"?

1. Monism och pluralism

Vissa litteraturteoretiker hävdar att varje litterärt verk har en enda riktig (sann) tolkning. Andra teoretiker hävdar att tolkningar inte kan vara riktiga eller sanna; de är på sin höjd plausibla (rimliga), och det kan, menar man, mycket väl finnas flera, lika plausibla, tolkningar av ett verk. Ett förtydligande: denna motsättning mellan (*tolknings*)-*monism* och (*tolknings*)-*pluralism* gäller naturligtvis den totala (sammanslagda) tolkningen av verket. Vad monisterna hävdar (och pluralisterna bestrider) är alltså att det bara kan finnas en enda riktig *total-tolkning* av ett litterärt verk.

Både monister och pluralister är realister, dvs de antar att ett litterärt verk har objektiva fastställbara egenskaper, egenskaper som föreligger oberoende av läsarnas uppfattningar av och reaktioner inför verket. Men varje realism har sin antirealism – så ock den litterära realismen. Den litterära antirealismen, företrädd av bl a poststrukturalistiska litteraturteoretiker och av s k läsarreaktionsteoretiker, hävdar att verket är något som läsaren konstruerar vid sin läsning. Och olika läsare, i varje fall om de tillhör olika historiska epoker, kan, utgående från samma litterära produkt, konstruera olika verk – och ingen konstruktion är rätt och ingen är fel.

Själv är jag anhängare av litterär realism. Men att försvara den mot antirealistens argument faller utanför ramen för denna uppsats. Den fråga som jag skall försöka besvara är alltså: givet att den litterära realismen är riktig, vem har rätt, monisten eller pluralisten? Jag skall först göra några distinktioner mellan olika slags tolkningar. Sedan skall jag diskutera de huvudargument som har framförts av föreläsarna för de två positionerna. Till sist skall jag argumentera för mitt svar på frågan.

2. Tolkningsbegreppet

Vad innebär det att tolka ett litterärt verk? Begreppet litterär tolkning rymmer olika slags aktiviteter (och resultaten av dessa). Motsättningen mellan monister och pluralister beror till rätt stor del, anser jag, på att man inte skilt mellan olika slags tolkningar. Jag skall i det följande redogöra för några olika indelningar av tolkningar.

En viktig och användbar indelning av tolkningar har gjorts av Beardsley, som skiljer mellan *explikation*, *elucidation* och *interpretation* (i inskränkt mening). Att *explicitera* en text är att fastställa dess språkliga mening. Som Beardsley betonar är detta mycket mer komplicerat i fråga om litterära än i fråga om icke-litterära texter.

Because it contains deep levels of meaning that are only hinted at through connotation and suggestion, a literary discourse has a kind of semantical *thickness* when compared with mathematical and technical discourse (Beardsley, 1958: 129).

Det andra slaget av tolkande verksamhet, *elucidation*, har som objekt det litterära verkets fiktiva värld. Att elucidera ett verk är att söka fastställa viktiga sakförhållanden i dess fiktiva värld som inte är explicit framställda i verket. Som exempel på frågor vars svar innebär en elucidation anför Beardsley följande:

Is Hamlet mad? What is Raskolnikov's real motive in killing the old woman? ... What traits are basic to the character of Antigone? Is the "Lydian Stranger" of Euripides' *The Bacchae* ... Dionysus in disguise? (Beardsley, 1958: 242).

Det tredje slaget av tolkning slutligen, *interpretation* (i inskränkt mening), gäller verkets "tema" eller dess "tes": en övergripande idé respektive en generell utsaga om verkligheten. (Beardsley menar att de flesta verk har ett tema men inte nödvändigtvis en tes.)

We say that the theme of *Wuthering Heights* is the quest for spiritual contentment through harmony with both good and evil forces of nature; of *War and Peace*, the endless rhythmic alternation of youth and age, life and death, ambition and resignation. ... Critics say, for example, that Shakespeare's *Tempest* embodies a mystical view of life; that Upton Sinclair's *The Jungle* is a protest against the injustices suffered by the poor under a freewheeling economic system (Beardsley, 1958: 403 f).

(Beardsleys indelning av tolkningar är inte helt oproblematiske: inte alla slag av litterär tolkning har en självklar plats i Beardsleys schema, och det är inte helt klart vilka indelningsgrunderna är. Men indelningens brister saknar betydelse i det här sammanhanget, och en revidering får anstå till ett annat tillfälle.)

En annan viktig indelning av tolkningar är en indelning med avseende på tolkningens syfte. För att beteckna de två kategorier som jag här intresserar mig för skall jag, i brist på bättre, ta i bruk det gamla slitna begreppsparat *objektiv – subjektiv*. Syftet med en *objektiv* tolkning är att bidra till en bättre, en mer fördjupad, förståelse av verket. Därför åberopar den som gör en sådan tolkning som stöd för sin tolkning endast (1) (vad han menar vara) sådana språkliga, litterära och andra konventioner samt övertygelser som var allmänt omfattade i den miljö i vilken verket tillkom och/eller (2) författarens intentioner. (Den som inte känner sig övertygad om att endast tolkningar som åberopar (1) och/eller (2) bidrar till en bättre förståelse av verket kan i stället förstå "objektiv tolkning" som liktydigt med "tolkning som endast åberopar (1) och/eller (2)".)

Syftet med en *subjektiv* tolkning är att göra ett litterärt verk estetiskt, idémässigt eller i annat avseende relevant (intressant) för läsaren. Därför åberopar den som gör en sådan tolkning som stöd för sin tolkning även sådana språkliga, litterära och andra konventioner samt övertygelser som inte var omfattade i den miljö i vilken verket tillkom, och han känner sig inte bunden av författarens intentioner. (Det kan noteras att subjektiva tolkningar även kan manifesteras icke-verbalt, t.ex i pjäsuppsättningar. När t ex en regissör som sätter upp ett antikt drama låter kören vara klädd i moderna kläder, är väl tanken att dramat har något viktigt att säga om problem som vi, nutida åskådare, står inför.)

Låt oss, för att åskådliggöra skillnaden, tänka på en freudiansk tolkning av Sophokles' *Kung Oidipus*. Som bekant dödar Oidipus i vredesmod en äldre man och gifter sig senare med drottningen i Thebe, som nyligen blivit änka. Han är inte medveten om att mannen som han dödar är hans far och att kvinnan han gifter sig med är hans mor. Enligt Freuds teori har emellertid Oidipus en omedveten insikt i båda dessa förhållanden, och det är denna insikt som, tillsammans med hans oidipuskomplex, förklarar både dråpet och ingåendet av äktenskapet. Varje man, säger Freuds teori, har ett oidipuskomplex,

dvs en omedveten önskan (drift) att döda sin far och "äkt" sin mor.

Om den freudianska tolkningen av Sophokles' drama är en objektiv tolkning, så tror alltså tolkaren att Sophokles och hans samtida accepterade den freudianska teorin om oedipuskomplexet, om än på det undermedvetna planet. (Detta förutsätter väl att teorin är sann, för det är väl högst implausibelt att de skulle ha gjort det annars.) Om däremot den freudianska tolkningen av dramat är en subjektiv tolkning, så behöver tolkaren inte tro att Sophokles och hans samtida omedvetet accepterade denna freudianska teori eller att den är sann; det räcker att tolkaren tror att *hans* samtida är förtrogna med den och åtminstone finner den intressant.

En subjektiv freudiansk tolkning är ju en subjektiv elucidation. Det finns också gott om subjektiva explikationer och interpretationer. Först ett exempel på en subjektiv explikation. I inledningsdikten till William Blakes *Milton* förekommer frasen "dark satanic mills". Den engelske kritikern John Wain föreslår en tolkning av denna fras enligt vilken den refererar till de rökutspyende fabriker som den industriella revolutionen begåvade den engelska landsbygden med, fastän (något som Wain är medveten om) Blake av historiska skäl inte kan ha syftat på dessa. Det skäl för denna tolkning som Wain ger är att den är "manifestly superior... to the hotch-potch of altars, legends and repressionsymbols that Blake 'really meant'" (Wain m fl, 1952; cit efter Juhl, 1986: 124).

Som exempel på en subjektiv interpretation kan anföras Olof Lagercrantz' symboliska tolkning av paradiset i Dantes *Divina Commedia*:

Vad är alltså till sist paradiset? Paradiset är inte en ort långt ovan jorden och kanske är den inte heller en belöning till själarna efter döden. Paradiset är här och nu. ... Paradiset är ett tillstånd av kärlek och den som nått dit vet att landsflykten är över, att hon är hemma, att hon inte längre har behov av ett uppbrott (Lagercrantz, 1985: 176 f).

Ingenting i Dantes verk tyder på att paradiset enbart är en symbol för ett jordiskt tillstånd eller att *Komedins* avslutningsord om den kärlek "som rör sol och andra stjärnor" syftar på människors kärlek. Men Lagercrantz' tolkning är naturligtvis en utmärkt subjektiv tolkning – med förmåga att göra Dantes verk intressant för en nutida sekulariserad läsekrets.

Av subjektiva tolkningar finns det flera olika slag, men att skilja dessa från varandra är inte så viktigt i detta sammanhang och får anstå

till en annan gång. Viktigare i detta sammanhang är att betona den stora skillnaden mellan, å ena sidan, subjektiva tolkningar av alla slag och, å andra sidan, objektiva tolkningar – en skillnad väl så stor som den mellan endera av dessa och det slags tolkning som vi sägs göra automatiskt vid all perception.

Innan jag lämnar diskussionen av tolkningsbegreppet vill jag tillägga att man med hjälp av distinktionen objektiv – subjektiv tolkning nog kan slita följande tvist rörande tolkningars ontologiska status. Vissa litteraturteoretiker menar att tolkningssatser uttrycker propositioner. Andra, t ex Charles Stevenson (Stevenson, 1950), har i polemik mot denna uppfattning hävdad att tolkningssatser är ateoretiska och uttrycker föreskrifter. Enligt min mening är den förra uppfattningen riktig vad gäller objektiva tolkningar, den senare vad gäller subjektiva tolkningar.

3. Argument för pluralism

Jag skall nu övergå till att redogöra för argument som framförts till stöd för tolkningspluralism. Enligt en av de mest kända företrädarna för denna ståndpunkt, Joseph Margolis, råder det en avgörande skillnad mellan att beskriva och att tolka ett konstverk:

In description, the emphasis is upon an object independent of any particular effort of description, an object that has or has not the properties attributed to it. ... In interpretation, the emphasis is upon performance, on what is added beyond the mere materials provided (Margolis, 1965: 71. Margolis har senare anammat en radikalare uppfattning och är numera antirealist; se Margolis, 1980 och 1995).

Vad den litteräre uttolkaren gör enligt Margolis är att framlägga vad Margolis kallar en "myt". En myt är

a schema of the imagination which is independent of the scientific status of the propositions it may subtend, is capable of effectively organizing our way of viewing portions of the external world in accord with its distinctions. (Margolis, 1965: 89)

Det spelar enligt Margolis ingen roll om myten är sann eller inte, och det spelar heller ingen roll om uttolkaren eller verkets upphovsman accepterar myten eller inte. Det räcker att den "is so much part of our general culture that the imagination both of artists and of semieducated

persons is saturated with it" (Margolis, 1965: 87).

Som exempel på sådana tolkningsmyter anger Margolis kristna, marxistiska och freudianska teorier eller teorifragment. Som ett kuriosum nämner han sitt eget försök att tolka Tennessee Williams' pjäs *Linje lusta* som en inversion av Platons grottnyt (Margolis, 1965: 95).

Eftersom varje konstverk i princip kan tillskrivas flera inbördes oförenliga myter, finns det enligt Margolis inga sanna eller riktiga ("correct") tolkningar, endast mer eller mindre plausibla. Och detta, menar Margolis, är också något som litteraturtolkare i praktiken accepterar; det som utmärker litterära tolkningar är "its tolerance of alternative and seemingly contrary hypotheses" (Margolis, 1965: 87).

Det är väl uppenbart att Margolis med tolkningar avser (vad jag kallar) subjektiva tolkningar, i första hand subjektiva elucidationer och på dessa baserade subjektiva interpretationer. Och det är väl också uppenbart att när det gäller subjektiva tolkningar har tolkningspluralisterna rätt: sådana tolkningar är inte riktiga eller oriktiga utan mer eller mindre rimliga (plausibla).

Vad gäller Margolis' argument att tolkningspraxis uppvisar tolerans gentemot alternativa, till synes motsatta tolkningar, så äger nog detta sin riktighet i fråga om subjektiva tolkningar – och något annat vore väl också anmärkningsvärt. Men när det gäller (vad jag kallar) objektiva tolkningar är bilden en annan. Här argumenterar man friskt mot varandras tolkningar och försöker visa att de är oriktiga: att de kommer i konflikt med vad som uppenbart står i texten eller att de ger en sämre förklaring av detta än vad den egna tolkningen gör. Ett exempel bland många som kan illustrera denna brist på tolkningstolerans är den debatt som förts bland svenska litteraturvetare och kritiker om Stagnelius' dikt "Endymion". Vem åsyftas med frasen "rosenkransade brud på saffransbädden", mångudinnan Diana eller morgonrodnadens gudinna Aurora?

En annan förespråkare för tolkningspluralism är Peter Jones. I sin *Philosophy and the Novel* hävdar han att tolkningar kan kritiseras som "'implausible', 'pointless' or 'far-fetched'" men inte (annat än i ytliga avseenden) som oriktiga. Att även Jones med tolkningar avser subjektiva tolkningar framgår tydligt på flera ställen i hans bok. Visserligen nämner Jones på ett ställe existensen av (vad jag kallar) objektiva tolkningar, men hans beskrivning av dessa är en karikatyr. Om man ägnar sig åt att tolka men inte är intresserad av tolkningar av det slag

som Jones är intresserad av, är man (sågs det) ”interested primarily in the historical question of how the author actually conceived the significance of his text, in the light of the precise context in which he saw himself” (Jones, 1975: 184).

Men detta är uppenbart fel. Få, om ens någon, utövare av eller förespråkare för objektiv tolkning är anhängare av en sådan stark version av intentionalism, och flera, t ex Beardsley, är ju uttalade antiintentionalister. De flesta objektivister skulle säkert acceptera Herman Melvilles försäkran att när han skrev *Moby Dick* hade han en vag uppfattning att verket kunde ges en allegorisk tolkning; vari denna närmare bestod gick dock upp för honom först sedan han tagit del av de tolkningsförslag som hans författarkollega Nathaniel Hawthorne hade framlagt (se Barnes, 1985: 57).

För att sammanfatta diskussionen så här långt: Förespråkarna för pluralism, menar jag, har nog till övervägande del haft subjektiva tolkningar i tankarna när de argumenterat för sin tes. De har visat – något som dock knappast behöver visas – att pluralismen är riktig när det gäller subjektiva tolkningar. Men de har inte visat att så är fallet också när det gäller objektiva tolkningar. Men detta innebär givetvis inte att monismen är riktig när det gäller objektiva tolkningar. Är den det? Låt oss se vilka argument som har framförts av monisterna. (De har nog utan undantag haft objektiva tolkningar i tankarna.)

4. Argument för monism

Ett argument för monismen lyder: När det finns flera möjliga tolkningar av en text, väljer i allmänhet en uttolkare en av dessa, ibland även när, på basis av den evidens som texten ger, flera tolkningar är *prima facie* lika möjliga eller plausibla (Juhl, 1986: 208).

Men detta argument visar väl inte att monismen är riktig. På sin höjd visar det att kritiker *tror* att monismen är riktig. Men visar det ens det? Att uttolkare ibland väljer en bland flera *prima facie* lika plausibla tolkningar visar väl bara att de inte accepterar den starka och föga plausibla form av pluralism som säger att det *aldrig* finns en och endast en plausibel tolkning av ett verk. Det visar väl inte att uttolkare förkastar den svagare och mer plausibla form av pluralism som säger att det *ofta* inte finns en och endast en plausibel tolkning av ett verk.

Att uttolkare ibland finner flera elucidationer *prima facie* lika plausibla men väljer att argumentera för en av dem såsom den riktiga

kan ju ges en plausibel psykologisk förklaring. När det gäller tolkningar av mänskligt beteende i vår vanliga värld, tänker vi – med rätta – att det finns en enda riktig tolkning, även om vi ofta är osäkra på vilken den är. Den verklighetsillusion som det litterära verket skänker har nog en tendens att suggerera något motsvarande om tolkningar av händelser i den litterära världen.

Till detta kommer att personliga och kulturella särdrag nog kan ha som effekt att för tolkare *A* framstår en av de möjliga tolkningarna som mest spännande, intressant eller psykologiskt trovärdig, för tolkare *B* någon annan av dessa tolkningar. (Att personliga och kulturella särdrag influerar valet av tolkning kan vi se i fallet med den anonyme deltagaren i Gunnar Hanssons läsarundersökningar som gått till historien genom att tolka Runebergs dikt "Den enda stunden" som diktjagets möte med en älg (Hansson, 1970: 274 f).

Ett annat av Juhls argument (Juhl, 1986: 203 ff) lyder: Pluralism är rimlig endast om man föreställer sig meningen hos en litterär text som analog med meningen hos en sats *in abstracto*. Men detta, menar Juhl, är en felaktig föreställning; i stället är meningen hos en litterär text analog med meningen hos ett yttrande av en sats i en viss kontext, dvs en språkhandling.

Juhl illustrerar med hjälp av följande exempel. Betrakta satsen:

Cary saw the girl laughing at John.

Denna sats är mångtydig; den kan betyda detsamma som:

(i) Cary saw the girl as she was laughing at John,

eller detsamma som:

(ii) Cary saw the girl who is laughing at John.

Satsen har uppenbart bägge dessa betydelser, och den som valde en av dessa och framhärdat att den har denna och inte den andra betydelsen skulle bara visa sin bristande förtrogenhet med engelska språket. Om däremot en person yttrar denna sats, är det rimligt att tolka hans yttrande som antingen liktydigt med (i) eller (ii).

Jag tror att Juhl har rätt i att det finns litteratortolkare som uppfattar meningen hos en litterär text som analog med meningen hos en sats *in abstracto*. Jag tror också att de har fel: meningen hos en text är mer analog med meningen hos ett yttrande av satsen. Men jag tror inte att

pluralism är oförenlig med denna uppfattning. Även yttranden kan vara mångtydiga. Knappast någon behärskar sina språkliga uttrycksmedel så väl att vad han/hon yttrar alltid är entydigt – inte ens givet kontexten. Och när det gäller längre yttranden (texter) med lång produktionstid tillkommer ytterligare en faktor. Även om varje del är entydig, kan ändå helheten vara mångtydig. Författaren kan ändra uppfattning under arbetets gång, och, eftersom vi är dåliga läsare av våra egna texter, kan det, trots alla hans bemödanden att skapa enhetlighet, ändå kvarstå motsägelser. Flera olika tolkningar av texten är då möjliga.

Enligt pluralister är ju tolkningar inte sanna eller riktiga utan på sin höjd ”rimliga” (”reasonable”) eller ”plausibla” (”plausible”). Ett argument för monism, ett *argumentum ad hominem* riktat mot pluralister, som framförts av bl a Beardsley, går ut på att om man hävdar att tolkningar kan vara rimliga eller plausibla, så har man *eo ipso* gått med på att de kan vara sanna. Beardsley skriver:

For I do not see how an interpretation could be reasonable unless reasons can be given to show its superiority to some alternatives; and I do not see how the reasons could count unless they are reasons for thinking it true. ... But plausibility is at least an appearance of truth based upon some relevant evidence, and any statement that is plausible must be in principle capable of being shown to be true or false (Beardsley, 1970: 42 f).

Mot detta skulle en pluralist kunna invända att man mycket väl kan hävda att en tolkning är rimlig (reasonable) utan att man därför hävdar att det finns skäl att tro att den är sann. En nonkognitivist på moralens område kan mycket väl anse att vissa moraliska övertygelser är rimliga, t o m rationella – och det är väl ingalunda självklart att han har inkonsistenta övertygelser. (Och motsvarande gäller om ”plausibel”.)

5. Min teori

Jag anser att det är ställt utom allt tvivel att det förekommer fall där vi har flera, lika eller nästan lika, plausibla tolkningar av ett verk. Vi har, för det första, fall där författaren förmodligen avsiktligt skapat mångtydighet. Ett sådant exempel är Henry James’ berättelse *The Turn of the Screw*, där det med (i varje fall nästan) samma grad av plausibilitet kan göras gällande att berättelsens huvudperson verkligen ser spöken som att hon bara inbillar sig detta.

Men även om författaren inte, som i detta fall, avsett att flera olika elucidationer av ett verk är lika plausibla, kan det ändå vara så. Texten medger helt enkelt att verket tolkas på flera, inbördes oförenliga, plausibla sätt. Även om den intentionalistiska tesen, dvs tesen att författarens intentioner är relevanta för tolkningen av verket, är riktig, så hjälper den oss inte här. För författarens intentioner kan vara otillgängliga för oss. Och även om de vore tillgängliga, skulle det nog ofta visa sig att de inte har tillräckligt djup för att kunna slita tvisten: författaren har helt enkelt inte ägnat saken en tanke. Och även om han gjort det, är det nog ofta fallet att han själv varit odeciderad eller haft motstridiga uppfattningar, samtidigt eller successivt.

Ett exempel på hur en text har tolkats på olika och, såvitt man kan avgöra, lika plausibla sätt anförs av Torsten Pettersson (Pettersson, 1988). Det gäller Grays berömda "Elegy on a Country Churchyard". Jag anser att Pettersson har rätt i att det finns flera lika plausibla, inbördes oförenliga, tolkningar av Grays dikt. Jag anser också att detsamma gäller om flera andra litterära verk. Men detta kan inte visas här och nu. Jag får nöja mig med att hänvisa till Petterssons bok.

Det är väl klart att om vi har flera lika plausibla, inbördes oförenliga, helhetstolkningar av ett verk kan inte alla dessa vara sanna (riktiga). Man kan t ex inte hävda både att det förekommer och att det inte förekommer spöken i *The Turn of the Screw*. Inte heller kan man med fog hävda om en viss av dessa tolkningar att den är sann. Vad man kan hävda, och vad jag vill hävda, är att disjunktionen av dessa plausibla tolkningar är sann, trots att ingen disjunkt är sann. I (vad jag menar vara) standardfallet, fallet när det endast finns en plausibel tolkning av ett verk, är denna tolkning också sann. Och så länge som det finns åtminstone en plausibel tolkning av ett verk, finns det också exakt en sann tolkning av det, bestående av en eller flera disjunkter. Den ståndpunkt jag vill förespråka i kontroversen mellan monism och pluralism är en version av monism som kan kallas *svag monism*.

Denna svaga monism skiljer sig från pluralismen i följande avseende. Givet en mängd av lika plausibla tolkningar av ett diktverk säger pluralismen att var och en av dessa är en acceptabel tolkning. (Det är helt legitimt att någon omfattar någon av dessa som *den* acceptabla tolkningen.) Den svaga monismen däremot säger att, eftersom varje enskild tolkning har lika plausibla konkurrerande tolkningar, är ingen enskild tolkning, endast disjunktionen av dessa, acceptabel – och riktig (sann).

Litterära tolkningar liknar i mångt och mycket hypoteser i vetenskap och vardagsliv. Särskilt gäller detta elucidationer – och det är sådana jag tänker begränsa mig till i resten av min framställning. Den stora skillnaden är väl att när det gäller lika plausibla men oförenliga hypoteser om den empiriska verkligheten är inte bara deras disjunktion (sannolikt) sann. Också någon av disjunkterna, dvs någon av hypoteserna, är (sannolikt) sann – även om vi inte vet vilken. Åtminstone är det i många fall rimligt att tänka sig det.

Men när det gäller litterära elucidationer är läget i många fall annorlunda: vissa verk innehåller "ontologiska luckor". Vissa verk – t ex *The Turn of the Screw*, "Elegy on a Country Churchyard", Kafkas *Processen* – framställer fakta som inte får någon förklaring i verket självt. Vid tolkningen av ett sådant faktum kan man ibland ge flera, lika plausibla, men inbördes oförenliga förklaringar. Låt F_1, F_2, \dots, F_n vara de lika plausibla men inbördes oförenliga förklaringarna av ett sådant faktum X . Förklaringen av X ges då av disjunktionen F_1 eller F_2, \dots , eller F_n . Men ingen av disjunkterna, dvs de enskilda förklaringarna, är (sannolikt) sann. Det litterära verkets värld består av de objekt och de fakta som framställs i verket samt av de fakta som ger bästa förklaringen till de fakta som framställs i verket. När flera bästa förklaringar kan ges, kan man inte säga att någon av dessa, men vi vet inte vilken, trots allt är den sanna förklaringen, den som är sann om den diktade världen. För det finns inget faktum här: den diktade världen har här en genuin ontologisk lucka.

Det finns en parallell till detta. Vi accepterar en tolkning som riktig därför att vi anser att den har ett bättre induktivt stöd än vad alternativa tolkningar har. Det finns andra påståenden om ett litterärt verk som vi accepterar, inte för att de ges ett induktivt stöd, utan därför att de ges ett slags deduktivt stöd av verket. Jag tänker på sådana påståenden som impliceras av vad som sägs i verket, i förening med vissa generella fakta och/eller litterära konventioner. Det sägs t ex aldrig i Stendhals *Rött och svart* att huvudpersonen, Julien Sorel, har lever och njurar, men det impliceras väl av det som sägs om honom i romanen, i förening med vissa empiriska fakta om mänsklig fysiologi samt de litterära konventioner som gäller för realistiska romaner. Även i fråga om sådana påståenden uppträder liknande fenomen som i fråga om tolkningar: ibland är det påstående som impliceras av verket en disjunktion, och det är inte fallet att någon bestämd av dessa disjunkter,

vi vet bara inte vilken, är sann. Även i dessa fall finns det ontologiska luckor. (Detta har dock ifrågasatts; se Skalin, 1991.)

Ett klassiskt exempel på detta ges i den kända uppsatsen "How Many Children Had Lady Macbeth?" Lady Macbeth hade barn, eftersom det i skådespelet talas om hennes "children". Det sägs visserligen inte hur många barn hon hade, men om en person har barn, har han eller hon ett bestämt antal. Så exakt hur många barn hade Lady Macbeth – ett, två, tre, ...? Svaret är naturligtvis att här finns en genuin lucka i Shakespeares text. Vad som är sant är att lady'n hade antingen ett eller två eller tre eller ... barn. Men det finns inget tal n sådant att, trots att vi inte kan veta det, hon faktiskt hade n barn. Varken texten eller språkliga och litterära konventioner implicerar ett bestämt antal. Och även om författarens intentioner är relevanta, så är inte detta till någon hjälp i det här fallet. Vi kommer aldrig att få reda på Shakespeares åsikt i denna fråga – och det troliga är att han inte hade någon.

(En skillnad mellan tolkningar och den här sortens påståenden om ett litterärt verk är följande: den som hävdar att en disjunktion av tolkningar är sann avser i standardfallet en bestämd uppsättning disjunkter, medan den som accepterar en disjunktion som (i ovan mening) impliceras av verket nog av empiriska skäl vill begränsa disjunktionens omfång, men är osäker på exakt hur många disjunkter som skall tas med. Lady Macbeth hade med säkerhet inte mer än tusen barn, med rätt stor säkerhet inte mer än tio barn och troligen inte mer än fem barn. Stort mer kan man inte säga.)

Som kanske någon noterat, grundar sig min teori om litterära tolkningars sanning på en idé om sanning som påminner om van Fraassens teori om *superevalueringar* – (se t ex van Fraassen, 1960) – ja man kan säga att den generaliserar van Fraassens idé i en viss riktning. Även för van Fraassen är utgångspunkten frågan om vilket sanningsvärde man skall tillskriva sammansatta satser vars komponenter saknar sanningsvärde. van Fraassens förslag är att man skall tillskriva en sådan komplex sats det sanningsvärde som alla "klassiska" evalueringar skulle tillskriva den, om det finns ett sådant värde, och annars inget värde. Eftersom alla klassiska evalueringar, dvs både de som tillskriver p värdet sant och de som tillskriver p värdet falskt, tillskriver $p \vee \neg p$ värdet sant, så tillskriver också superevalueringen denna komplexa sats värdet sant. Men eftersom vissa klassiska evaluate-

ringar tillskriver $p \vee q$ värdet sant och andra tillskriver den värdet falskt, tillskriver superevalueringen den inget sanningsvärde alls.

Enligt van Fraassens teori om superevaluering är alltså en komplex sats vars komponenter saknar sanningsvärde sann om och endast om den är en tautologi. Min tolkningsteori ställer ett svagare krav: en disjunktion av tolkningssatser är sann om och endast om disjunktionen är empiriskt nödvändig i den fiktiva världen i fråga. Om alltså p_1, p_2, \dots, p_n är mängden av alla plausibla tolkningar av ett verk, så är disjunktionen av dessa empiriskt nödvändig och sann, medan disjunktionen av elementen i en äkta delmängd av denna mängd inte är empiriskt nödvändig och alltså inte sann.

Så, för att sammanfatta mitt föredrag: Hur många tolkningar har *Macbeth*? Svar: legio. Men hur många *riktiga* tolkningar har *Macbeth*? Svar: en, troligen av disjunktiv natur.

Litteratur

ANNETTE BARNES, *On Interpretation: A Critical Analysis* (Blackwell, 1988).

MONROE C BEARDSLEY, *Aesthetics: Problems in the Philosophy of Criticism* (Harcourt, Brace & World, 1958).

MONROE C BEARDSLEY, *The Possibility of Criticism* (Wayne State University Press, 1970).

GUNNAR HANSSON, *Dikten och läsaren* (Prisma, 1970 (1959)).

PETER JONES, *Philosophy and the Novel* (Clarendon Press, 1975).

P D JUHL, *Interpretation: An Essay in the Philosophy of Literary Criticism* (Princeton University Press, 1986 (1980)).

OLOF LAGERCRANTZ, *Från helvetet till paradiset* (Wahlström och Widstrand, 1985 (1964)).

JOSEPH MARGOLIS, *Art and Philosophy* (Humanities Press, 1980).

- JOSEPH MARGOLIS, "Plain Talk about Interpretation on a Relativistic Model", *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, Vol. 53 (1995).
- JOSEPH MARGOLIS, *The Language of Art and Art Criticism: Analytic Questions in Aesthetics* (Wayne State University Press, 1965).
- TORSTEN PETTERSSON, *Literary Interpretation: Current Models and a New Departure* (Åbo Academy Press, 1988).
- LARS-ÅKE SKALIN, *Karaktär och perspektiv* (Acta Universitatis Upsaliensis: Historia Litteraria, 1991).
- CHARLES STEVENSON, "Interpretation and Evaluation in Aesthetics", Max Black (utg), *Philosophical Analysis: A Collection of Essays* (Cornell University Press, 1950).
- BAS VAN FRAASSEN, "Singular Terms, Truth-Value Gaps, and Free Logic", *The Journal of Philosophy*, Vol. 63 (1960).
- JOHN WAIN m fl, "'Intention' and Blake's *Jerusalem*", *Essays in Criticism*, Vol 2 (1952).